

ESKIMOKULTUREN V

Af museumsinspektør, dr. scient. *Hélge Larsen*

Det eskimoiske samfund og den åndelige kultur.

Når jeg har lagt hovedvægten på eskimoernes materielle kultur, er det, fordi det er den side af kulturen, der har nået den højeste udvikling. Det er i og for sig naturligt, når man tænker på de krav, der stilles til den menneskelige opfindsomhed og tekniske dygtighed for i det hele taget at kunne eksistere under arktiske naturforhold. Når det eskimoiske samfund, som jeg nævnte i indledningen, er blevet stående på et meget lavt stade, skyldes det sikkert eskimoernes hårde kamp for tilværelsen, men hertil kommer deres lands uhyre udstrækning og den fåtallige befolkning.

Nogen form for statsdannelse har der aldrig været, og man kan endog ikke, som hos mange andre naturfolk, tale om stammer. De regner sig nok for ét folk; det fremgår af, at alle eskimoer kalder sig „inuit“, mennesker, underforstået at andre folk, de er kommet i berøring med, ikke er mennesker, men derudover føler de sig ikke hørende sammen. Der er naturligvis et vist sammenhold mellem bopladsfæller. De kalder sig efter stedets navn med tilføjelse af endelsen „miut“, der kan oversættes ved „de der bor“, ligesom københavnere er de, der bor i København. Men flytter de og slår sig ned for længere tid et andet sted, antager de dette steds navn. Den omflyttende tilværelse har naturligvis også i høj grad været medvirkende til, at der ikke har kunnet danne sig noget fasttømret samfund.

Det eskimoiske samfund har heller ikke nogen politisk organisation eller noget overhoved. Alle er lige. Alle har de samme rettigheder – og de samme pligter, nemlig at sørge for deres familie. De eneste, der eventuelt ses ned på, er de, der forsømmer denne pligt. Til gengæld respekteres dygtige fangere, og er der én, der særlig udmærker sig ved sin dygtighed eller klogskab, følger man gerne hans råd, men man er ikke forpligtet til det. I virkeligheden er han en slags leder i det lille samfund, men han er ikke udnævnt til det, og hans lederstilling går ikke i arv til hans søn.

I den vestlige del af eskimoområdet, i Alaska og på Aleuterne, er der undtagelser fra denne regel, men det skyldes påvirkning fra de syd for boende nordvestkyst-

Netsilik-kvinde med sine to mænd.

Foto: 5. Thule Ekspedition

indianere og er derfor ikke rigtig eskimoisk. Stillehavseskimoerne og aleuterne havde f. eks. høvdinge, hvis værdighed gik i arv, og hvis familier blev betragtet som en slags adel; så var der de menige medlemmer af samfundet og, nederst på rangstigen, slaver. Det skyldes også påvirkning fra nordvestkysten, når det over store dele af Alaska var skik at samle vældige forråd af skind og andre kostbarheder og skænke det hele bort ved en stor fest, hvis eneste formål var at skaffe sig selv anseelse. Længere nordpå i Alaska, hvor hvalfangsten var hovederhvervet, var der, som jeg har nævnt tidligere, en klassedeling i bådejere, „umialit“, og de der arbejdede for dem. Endelig var der i de fleste eskimosamfund en person, der spillede en særlig rolle og til tider havde en ikke ringe magt, og det var åndemaneren, som jeg skal komme tilbage til om lidt.

Det eneste helt faste i det eskimoiske samfund er den snævre familie, d. v. s. mand, kone og børn, hvortil også regnes adopterede børn. Adoption er uhyre almindeligt hos eskimoerne, og de adopterede børn er ligestillede med de børn, der er født i ægteskabet. Til denne familiekerne er knyttet først nærmere slægtninge og, med løsere bånd, fjernere slægtninge og sidst bopladsfællerne.

Ægteskabet er det normale for en voksen eskimo og er næsten en nødvendighed for at kunne klare sig, for som jeg tidligere har nævnt, er det ikke nok, at en mand

er en dygtig fanger, han må også have en kone til at tilberede skind, sy dragter og holde dem vedlige. En enlig mand eller kvinde er derfor ilde stedt, hvis han eller hun ikke kan finde en familie at slutte sig til. En mand gifter sig som regel, når han kan fange nok til at forsørge en familie, en pige normalt efter pubertetens indtræden, men sommetider før. Der er ingen ægteskabsregler, bortset fra at de unge ikke må være for nær beslægtede, og det er som regel kærlighed, der er det afgørende, selvom forældrene ofte hjælper lidt til for at få partiet istand. Brudrov forekommer, men er ikke velset, i særdeleshed ikke hvis det er en gift kvinde, der røves. Er det en stærk og hensynsløs mand, der gør det, og det er det som regel, finder man sig imidlertid ofte i det for at bevare roen i det lille samfund. Det var slet ikke ualmindeligt, at en mand havde to koner, men sjældent flere. Jeg må hertil bemærke, at det kunne være nødvendigt for en mand at have to koner; en storfanger f. eks. kunne fange så meget, at en kone ikke kunne overkomme at tilberede fangsten, og man kender også eksempler på, at en kone, der var gammel eller svag, bad sin mand tage en kone til, fordi hun ikke selv kunne klare sine pligter. Det er mere sjældent, at en kvinde har to eller flere mænd, men det var ikke ualmindeligt hos en gruppe af centraleskimoerne, hvor der var mangel på kvinder. Grunden til kvindemangelen var, at man der i særlig grad praktiserede den barbariske skik at dræbe nyfødte pigebørn, fordi man havde svært ved at skaffe føden til en stor familie. At det var pigerne, det gik ud over, hænger sammen med, at drenge hos eskimoerne er mere værdsatte end piger.

Man kan ellers ikke sige, at kvindens stilling i samfundet er dårlig. En mand tager ofte sin kone med på råd, og der er ligesom hos os ægteskaber, hvor det er konen, der træffer afgørelserne. Der er dog eet punkt, på hvilket den eskimoiske kvindes stilling adskiller sig væsentligt fra f. eks. en dansk, og det er, at manden har ret til at låne sin kone ud til en anden mand. Det er ikke en ret, han benytter sig af i almindelighed, men der kan gives situationer, hvor han finder det nødvendigt eller hensigtsmæssigt. Kvinder er nødvendige på rejser for at holde dragten og særlig støvlerne i orden, og er en bopladsfælles kone f. eks. af sygdom forhindret i at ledsage sin mand, kan en anden mand tilbyde sin kone som rejseledsagerske. Ved at udlåne sin kone til en anden styrkede man også sit venskab med ham og kunne regne med hans støtte ved en anden lejlighed. Den i gamle beretninger fra Grønland omtalte konebytning i større målestok må heller ikke tages som et udslag af en særlig løs kønsmoral, for den havde sit praktiske formål nemlig at forvirre de onde magter, af hvilke samfundet følte sig truet. Til slut skal jeg om ægteskabet lige sige, at det indgås uden nogen form for ceremonier, og at det opløses lige så let. Hvis to ægtefolk opdager, at de ikke går i spand sammen, eller de ikke kan få børn, går de hver til sit og prøver måske flere ægteskaber, inden de slår sig til ro. Ægteskabet holder dog som regel, når der er kommet børn.

Trommedans i anledning af hvalfangstens afslutning i Point Hope, Alaska. Foto: F. G. Rainey

Eskimoernes ganske enkle samfundsordning giver dem en frihed, som ikke overgås af noget andet folk i verden. Udover forpligtelserne overfor familien lægger samfundet ingen bånd på dem. De kan flytte, hvorhen de vil, og når de vil, og de kan slå sig ned og blive optaget i hvilket som helst andet eskimoisk samfund. Ingen vil bestride deres ret til at fange, hvor de vil, for fangstdyrene tilhører ingen eller dem allesammen. Sluttes de sig til et lille samfund følger dog visse forpligtelser med, nemlig at de af større fangstdyr må afgive ganske bestemte dele til bopladsfællerne, ligesom det også er velset og almindeligt, at man er rundhåndet og giver fangstparter af mindre fangstdyr, særlig til dem der af skæbnens ugunst ikke har noget. Det gør man gerne, for fangststykket kan hurtigt skifte, så man selv en dag vil være glad for at få et stykke kød af naboen. Der kan også være en anden grund til at være gavmild. En Alaska-eskimo gav mig engang noget sællever, som han nægtede at modtage betaling for med den begrundelse, at jeg jo ikke selv kunne fange sæler, og fangstdyrene havde ikke noget imod at lade sig fange af en mand, der var gavmild og tænkte på dem, der ingenting havde.

Vil man have del i udbyttet af fællesjagter eller fiskeri, der kræver bygning af spæringer af forskellig art, må man naturligvis også være med til at holde dem vedlige. De betragtes som fælleseje; derimod holder eskimoerne meget strengt på deres ejen-

domsret til personlige ting. Mænden ejer sine fangstredskaber, konen sin kniv, sysager og smykker, og børnene deres legetøj, og det kunne f. eks. ikke falde en mand ind at sælge nogle af konens eller børnenes ejendele uden at spørge dem. Efterlades noget ude i terrænet, f. eks. et stykke drivtømmer, som en mand har halet op på land, kan det ligge i årevis, uden at nogen rører det. Tyveri er som følge deraf en forbrydelse, som er praktisk talt ukendt blandt eskimoerne. Når forbrydelser forekommer, drejer det sig som regel om mord eller beskyldning for trolddomskunster. Eskimoernes reaktion mod sådanne forbrydelser er ganske interessant. Går det for vidt, beslutter bopladsfællerne sig til at skaffe sig af med synderen, enten ved at forvise ham fra bopladsen eller ved at slå ham ihjel. I begge tilfælde er det ikke gjort for at straffe forbryderen, men for at fjerne årsagen til uroen og genoprette de normale tilstande på bopladsen.

Det er også dette ønske, der ligger bag de især fra Østgrønland så kendte retsopgør mellem to stridende parter, der bestod i, at de, stående overfor hinanden, skiftedes til at smæde den anden i sange, de selv havde digtet. Den, der opnåede at gøre den anden latterlig i tilskuernes øjne, havde vundet, uanset om han i stridsspørgsmålet havde retten på sin side. Man havde opnået, hvad man ville, nemlig at få genoprettet freden på bopladsen.

Som akkompagnement til sangen benyttedes den for alle eskimoer karakteristiske tambourinlignende tromme, eskimoernes eneste musikinstrument. Eskimoerne er festglade og lader sjældent nogen lejlighed til at feste gå fra sig, særlig om vinteren, hvor kulde, mørke og snestorm ofte tvinger dem til at holde sig indendørs i flere dage i træk. Så kommer trommen frem, og til trommens taktfaste slag danses og synses, til de ikke orker mere. En anden form for underholdning var sagnfortælling. I de lange, mørke vinteraftener samledes man om en gammel mand eller kvinde, der havde den særlige evne at kunne huske og genfortælle de gamle sagn. Der var kun én måde at fortælle en historie på, nemlig den fra forfædrene nedarvede, og tilhørerne forventede at høre den på den måde. Da de fleste som regel kendte handlingen, var spændingsmomentet underordnet; nydelsen bestod i genoplevelsen af de kendte vendinger, tonefaldet og de bevægelser, der var nødvendige for at illustrere fortællingen. Da eskimoerne ingen skreven litteratur har, ligger der i deres sagnskat et overordentlig rigt kildemateriale til belysning af deres mentalitet, livsopfattelse og til dels deres historie. De mange heltesagn fortæller om storfangere og deres bedrifter, og selvom de er meget stærkt overdrevne, kan man af dem lære, hvilke mandlige egenskaber eskimoerne respekterer, og hvilken betydelig stilling den dygtige fanger indtager i det eskimoiske samfund. En anden betydningsfuld person, der gang på gang omtales i sagnene, er åndemaneren, angakoq'en, gennem hvis virksomhed man får et indblik i eskimoernes religiøse forestillinger.

*Bådejer, umialik, uddeler hvalhud, mattak,
ved festen i anledning af hvalfangstens afslutning i Point Hope, Alaska.*

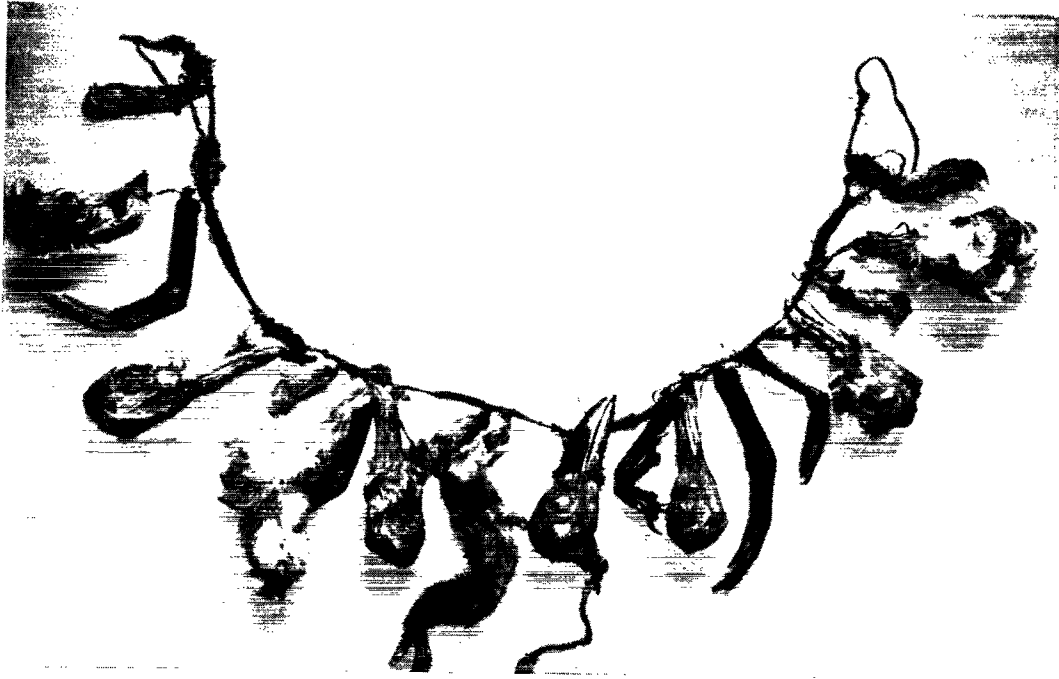
Foto: F. G. Rainey

Den eneste måde, hvorpå eskimoerne har kunnet danne sig en livsopfattelse, er ved de erfaringer, de efterhånden har erhvervet sig. Disse erfaringer kan stamme fra dem selv, fra de normale omgivelser og fra det usædvanlige eller overnaturlige. Fra sig selv har de erfaringen om tilstedeværelsen af en sjæl, for når de i drømme f. eks. kunne foretage lange rejser, mens legemet i virkeligheden lå på briksen, måtte det være sjælen, der rejste. Blev et menneske sygt, var det efter deres mening sjælen, der havde taget skade eller var blevet røvet, og det var åndemanerens opgave at hele den eller bringe den tilbage. Døde et menneske, var det kun legemet, man lagde i graven, sjælen levede videre som en ånd. Da de troede på et liv efter døden, hvor i hvert fald de gode og dygtige fik det mindst lige så godt, som de havde haft det på jorden, var de ikke bange for at dø. De tog døden som en naturlig overgang fra en tilværelse til en anden. For at hjælpe de døde i den anden tilværelse gav man dem ofte nogle af deres ejendele med i graven, manden fik fangstredskaber, kvinden sysager og småbørn sommetider et hundehoved, for at hunden kunne vise den lille og uerfarne vej til sjælenes land.

Også dyrene havde en sjæl, for efter eskimoernes opfattelse var dyrene ikke væsensforskellige fra menneskene, og de kunne, når de ville, optræde i menneskeskikkelse, hvad mange af sagnene beretter om. Ligesom mennesker og dyr levede efter eskimoernes opfattelse også den omgivende natur, ikke alene planter, stene, jord, is og vand, men selv begreber som latter, gråd og søvn levede. Alt levende havde efter eskimoernes mening en „ejer“, *inua*, der kommer af *inuk*, menneske, og betyder „dets menneske“, det levede altså, ligesom mennesket lever. Ting og begreber havde derimod ingen sjæl.

Der var endnu en faktor i eskimoernes oprindelige religion, og det var en mystisk magt, som de kaldte *sila*, og som omtrent kan oversættes med „det som er overalt udenfor“. Alt det usædvanlige, der hændte dem, eller som skete omkring dem, uden at de kunne forklare, hvorfor det skete, blev tilskrevet *sila*. Da den var allevegne og gennemtrængte hele deres tilværelse, var den en meget farlig magt, som man måtte gøre alt for ikke at fortørne. Men da mennesket er svagt og forstår så lidt af, hvad der foregår omkring det, må det gøre alt, hvad der står i dets magt, for at beskytte sig selv. Blandt de forholdsregler, man kunne træffe, var f. eks. at overholde visse taburegler, d. v. s. forbud mod at gøre visse ting, eller man kunne beskytte sig selv mod overnaturlige magter ved at bruge amuletter eller trylleformularer .

Svigtede alt andet, havde man endnu en udvej, nemlig at søge råd hos den stedlige åndemaner, *angakoq*. Han kunne ved fremmaning af sine hjælpeånder, som kunne være afdødes eller dyrs ånder eller en *inua*, afværge ulykker, finde bortkomne, bringe godt vejr og, som sagt, helbrede syge, en slags læge og præst i én person. Han kunne også skaffe god fangst, men så måtte han, i hvert fald hos de fleste kysteski-

Amuletbælte fra Netsilik-Eskimoerne.

moer, foretage en farefuld rejse til sødyrenes moder, der lever på havets bund og hersker over alle sødyrene. Dårlig fangst skyldes, at menneskenes synder har sat sig som skarn i hendes hår, og i vrede herover tilbageholder hun fangstdyrene, og først når åndemaneren har været nede og rensset hendes hår, giver hun dem fri igen.

I det hele taget måtte man stå sig godt med fangstdyrene, der selv var herrer over, om de ville lade sig fange eller ej. Jeg nævnede før, at de ikke havde noget imod at blive fanget af gode og gavmilde mennesker, men de satte også pris på at blive fanget med smukke redskaber. Det er sikkert grunden til, at i hvert fald Alaska-eskimoerne og grønlanderne gjorde sig megen umage med fremstillingen af deres fangstredskaber, bl. a. forsynede dem med smukke ornamenten, og det er et spørgsmål, om ikke hensynet til fangstdyrene har været drivkraften bag en væsentlig del af eskimoernes mange smukke kunstneriske frembringelser i hvalrostand og træ.